

Forma mentis înseamnă starea minții. A cărei minți? A individului? Nu aceea a unui singur individ, ci a unui număr suficient de mare de indivizi pentru a putea vorbi de o stare colectivă. Există așa ceva? Peste tot unde vedem că lumea se comportă la fel: un milion de tineri poartă simultan aceeași blugi, eventual rupți, lumea se supune modei, există mode intelectuale și filosofii la modă. *Forma minții* e deci un indicator bun pentru a explica de ce anumite cărți de filosofie au schimbat societatea și continuă să o influențeze cu fiecare nouă generație de cititori.

René Descartes

Despre sentimente

Introducere de Baruch Spinoza

Traducere, îngrijire de ediție și postfață de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX

Colecție coordonată de Lucian Pricop

Concepția grafică a colecției: Sînziana Flonta

Lector: Ilie Barangă

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DESCARTES, RENÉ

Despre sentimente / René Descartes; introd. de Baruch Spinoza ; trad. de Lucian Pricop ; postf. de Lucian Pricop -
București : Cartex, 2022
ISBN 978-606-9604-15-1

I. Baruch Spinoza (pref.)

II. Pricop, Lucian (trad., postf.)

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel/fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- O.P. 4, C.P. 184, București

Cuprins

<i>Notă asupra ediției</i>	7
<i>Etica. Despre originea și natura afectelor,</i> <i>Baruch Spinoza</i>	11
<i>Despre sentimente,</i> <i>René Descartes</i>	15
Partea I. Despre sentimente în general și, cu acest prilej, despre întreaga natură a omului	17
Partea a II-a. Despre numărul și ordinea pasiunilor cu explicarea celor șase sentimente primitive	57
Partea a III-a. Despre sentimentele particulare	124
<i>Postfață, Lucian Pricop</i>	167

Baruch Spinoza**ETICA**

- fragmente -

Partea a treia

Despre originea și natura afectelor

Dintre cei care au scris despre afecte și despre felul de viață al oamenilor, mulți par a trata nu despre lucruri naturale, care urmează legile comune ale naturii, ci despre lucruri care se află în afară de natură. Mai mult chiar, ei par a concepe pe om în natură ca pe un stat în stat, pentru că ei cred că omul mai mult tulbură decât urmează ordinea naturii și că el are asupra acțiunilor sale o putere absolută, că nu e determinat decât de sine însuși. Apoi, ei nu explică neputința și nestatornicia omenească prin puterea obișnuită a naturii, ci prin nu știu ce viciu al naturii omenești, pe care de aceea o deplâng, o iau în râs, o disprețuiesc sau, cum se întâmplă deseori, o blestemă; iar cine știe să aducă vorbe de ocară într-un fel mai elocvent și mai iscusit neputința sufletului omenesc le pare celorlalți inspirat de zei. N-au lipsit totuși bărbați iluștri (mărturisim că datorăm mult muncii și iscusinței lor) care au scris numeroase lucruri de seamă despre felul just de viață și care au dat oamenilor sfaturi pline de înțelepciune. În schimb, după cât știm, ei n-au determinat natura și puterile afectelor, și nici ce poate sufletul, la rândul său, pentru a le stăpâni. În adevăr, știm că renumitul Descartes, deși a crezut și el că sufletul are o putere absolută asupra acțiunilor sale, a încercat să explice afectele omenești cu ajutorul cauzelor lor prime și totodată să arate calea pe care sufletul poate să ajungă la o putere absolută asupra afectelor.

Dar, după mine, el n-a arătat decât ascuțimea marelui său talent, cum voi dovedi la locul potrivit. Deocamdată, vreau să mă întorc la acei care preferă să blesteme sau să batjocorească afectele și acțiunile oamenilor, în loc să le înțeleagă. Acestora, desigur, li se va părea uimitor că m-am apucat să tratez după procedeul geometric despre viciile și neghiobiile oamenilor și că vreau să demonstrez cu certitudine rațională ceea ce ei proclamă că este contrar rațiunii zadarnic, absurd și îngrozitor.

Justificarea mea e aceasta: în natură nu se întâmplă nimic care să poată fi pus pe seama ei ca un viciu; căci natura este totdeauna aceeași, iar virtutea și puterea ei de a lucra este pretutindeni una și aceeași; adică legile și regulile potrivit cărora se întâmplă toate și trec de la o formă la alta sunt pretutindeni și totdeauna aceleași; și, prin urmare, calea pe care cunoaștem natura lucrurilor, oricare ar fi ele, trebuie să fie una și aceeași, anume legile și regulile universale ale naturii. Deci afectele de ură, mânie, invidie etc., privesc în ele însele, decurg din aceeași necesitate și virtute a naturii ca și celelalte lucruri singulare; în consecință, anumite cauze prin care sunt explicate și au anumite proprietăți deopotrivă de vrednice de cunoașterea noastră, ca și proprietățile oricărui alt lucru, a cărui simplitate privire ne încântă. Așadar, voi trata despre natura și puterile afectelor, ca și despre puterea noastră asupra lor, după aceeași metodă pe care am aplicat-o până aci, tratând despre Dumnezeu și despre suflet, și voi privi acțiunile și poftele omenești ca și cum ar fi vorba de linii, suprafețe și solide.

DEFINIȚII

I. Numesc cauză adecvată pe aceea al cărei efect poate fi perceput clar și distinct prin ea. Iar cauza al cărei efect nu poate fi cunoscut numai prin ea o numesc neadecvată sau parțială.

II. Spun că suntem activi, când se întâmplă ceva în noi sau în afară de noi și a cărui cauză adecvată suntem noi (adică def.

prec.) atunci când în noi sau în afară de noi urmează din propria noastră natură ceva care poate fi cunoscut clar și distinct numai prin aceasta. Dimpotrivă, spun că suntem pasivi când suntem numai în parte cauza a ceea ce se întâmplă în noi sau a ceea ce se întâmplă în noi sau a ceea ce urmează din natura noastră.

III. Prin afect înțeleg modificările corpului prin care puterea de a lucra a corpului însuși este mărită sau micșorată, ajutată sau înfrântă; la fel și ideile acestor afecțiuni.

Dacă, așadar, putem fi cauza adecvată a vreuneia dintre aceste modificări, atunci înțelegem prin afect o acțiune; altminteri, o pasiune. [...]

DEFINIȚIA GENERALĂ A AFECTELOR

Un afect, care se spune că este o pasiune a sufletului, este o idee confuză prin care sufletul afirmă o putere de a exista a corpului său sau a unei părți a acestuia, mai mare sau mai mică decât mai înainte și care, fiind dată, sufletului însuși este determinat să gândească mai mult la un lucru decât la altul.

Explicație: Spun, mai întâi, că un afect sau o pasiune a sufletului este o idee confuză. În adevăr, am arătat că sufletul este pasiv (vezi prop. III de aici) numai în măsura în care are idei neadecvate sau confuze. Spun, apoi, *prin care sufletul afirmă o putere de a exista a corpului său sau a unei părți a acestuia mai mare sau mai mică decât mai înainte*. Căci toate ideile pe care le avem despre corpuri arată mai mult starea actuală a corpului nostru (după cor. II al prop. XVI, P. II), deci natura corpului extern. Dar ideea care constituie forma unui afect trebuie să arate sau să exprime starea corpului sau a vreuneia dintre părțile sale prin aceea că puterea sa de a acționa sau forța sa de a exista este mărită sau micșorată, ajutată sau înfrântă. Trebuie totuși să se observe că atunci când spun: *o putere de a exista mai mare sau mai mică decât mai înainte*, eu nu înțeleg că sufletul compară starea prezentă a corpului cu cea trecută, ci înțeleg că

ideea care constituie forma afectului afirmă despre corp ceva care include în adevăr mai multă sau mai puțină realitate decât mai înainte. Și fiindcă esența sufletului constă în aceea (după prop. XI și XIII, P. II) că afirmă existența actuală a corpului său și fiindcă prin perfecție înțelegem însăși esența unui lucru, rezultă că sufletul trece de la o perfecție mai mare sau mai mică atunci când se întâmplă să afirme despre corpul său ori despre o parte a acestuia ceva care include mai multă sau mai puțină realitate decât mai înainte. Când deci am spus, mai sus, că puterea de a gândi a sufletului este mărită sau micșorată, n-am voit să înțeleg că sufletul și-a format despre corpul său sau despre o parte a acestuia o idee care exprimă mai multă sau mai puțină realitate decât afirmase despre corpul său. Căci superioritatea ideilor și puterea actuală de a gândi se apreciază după superioritatea obiectului. Am adăugat, în sfârșit: *și care idee, fiind dată, sufletul este determinat să gândească mai mult la un lucru decât la altul*, pentru ca, în afara bucuriei și a tristeții, pe care o explică prima parte a definiției, să exprim de asemenea și natura dorinței.

René Descartes

DESPRE SENTIMENTE

PARTEA I DESPRE SENTIMENTE ÎN GENERAL ȘI, CU ACEST PRILEJ, DESPRE ÎNTREAGA NATURĂ A OMULUI

*Art. 1. Ce este sentiment în raport cu un subiect este mereu
acțiune în raport cu oricare altul*

Nimic nu este mai nemulțumitor decât scrierile anticilor referitor la sentimente. Căci, deși este o materie a cărei cunoaștere a stârnit mereu mult interes și deși nu pare să fie dintre cele mai dificile, dat fiind că fiecare dintre noi trăiește în sinea lui sentimente, nu avem nevoie să luăm din alții vreo observație pentru a le descoperi natura, totuși ce ne-au lăsat ca învățătură anticii este atât de puțin și, în cea mai mare parte, atât de puțin credibil încât nu am vreo speranță de a mă apropia de adevăr decât îndepărtându-mă de cărările pe care le-au bătătorit aceștia. Tocmai de aceea voi fi nevoit să scriu aici ca și cum aș trata o temă de care nu s-a mai ocupat nimeni înainte. Iar pentru a începe, voi considera că tot ceea ce se face sau se întâmplă nou este, în general, numit de filosofi sentiment, în raport cu subiectul căruia i se întâmplă aceasta, și acțiune, în raport cu cel care îl provoacă. Așadar, deși cel care acționează și cel care suferă acțiunea sunt deseori foarte deosebiți, acțiunea și sentimentul rămân totdeauna același lucru, care poartă aceste două nume, din pricina faptului că există doi subiecți diferiți la care lucrul respectiv poate fi raportat.

Art. 2. Pentru a cunoaște sentimentele sufletului trebuie să facem deosebire între funcțiile sale și cele ale corpului

De asemenea, socot că noi nu observăm nicio cauză care să acționeze mai direct asupra sufletului nostru decât corpul cu care acesta este legat și că, prin urmare, trebuie să considerăm că ce este în suflet o pasiune este în general în corp o acțiune; ceea ce înseamnă că nu există o altă cale mai bună pentru a ajunge la cunoașterea sentimentelor noastre decât să examinăm deosebirea dintre suflet și corp¹, spre a cunoaște căruia din acestea trebuie să-i atribuim fiecare dintre funcțiile aflate în noi.

Art. 3. Regula care trebuie urmată în acest scop

Nu ne este prea dificil să facem acest lucru dacă ținem seama că tot ceea ce știm din experiență că este în noi și ceea ce vedem că poate, de asemenea, să se afle în corpuri neînsuflețite nu trebuie să fie atribuit decât corpului nostru și că, dimpotrivă, ceea ce este în noi și nu concepem în niciun mod că poate să aparțină unui corp trebuie atribuit sufletului nostru.

¹ Deosebirea corp-suflet vădește concepția dualistă a lui Descartes. Ideea centrală a dualismului cartezian e că mintea este imaterială și corpul material, deși sunt substanțe ontologice, care pot interacționa între ele. Originile dualismului metafizic sunt identificabile la anticii greci, însă versiunea curentă a dualismului trebuie atribuită lui Descartes. Acesta susținea că mintea este o substanță non-fizică, identificând-o cu conștiința de sine și separând-o de creier, „locașul” inteligenței.

Art. 4. Căldura și mișcările membrelor provin de la corp, iar gândurile de la suflet

Întrucât nu concepem nicidecum ca un corp să gândească în vreun fel oarecare, suntem îndreptățiți să credem că toate felurile de gânduri din noi aparțin sufletului. Și pentru că nu ne îndoim defel că există corpuri neînsuflețite care se pot mișca în tot atâtea și chiar în mai multe feluri decât corpurile noastre și care au sau tot atâtea sau mai multă căldură decât corpurile noastre (ceea ce experiența ne arată în flacăra, care singură are mai multă căldură și mișcare decât oricare dintre membrele noastre), trebuie să credem că întreaga căldură și toate mișcările existente în noi, dat fiind că nu depind deloc de gândire, nu aparțin decât corpului.

Art. 5. Este o eroare să se creadă că sufletul conferă corpului mișcare și căldură

Prin acesta vom evita o eroare foarte mare în care mulți au căzut și care, după părerea mea, este principala cauză care ne-a împiedicat să dăm până acum o bună explicație sentimentelor și a altor lucruri care țin de suflet. Eroarea constă în faptul că, văzând că toate corpurile moarte sunt lipsite de căldură și apoi de mișcare, unii și-au închipuit că tocmai absența sufletului este cea care determină încetarea acestor mișcări și a căldurii. Și astfel s-a crezut, fără temei, că atât temperatura noastră naturală, cât și toate mișcările corpului nostru depind de suflet, în loc să se tragă concluzia contrară, cum că sufletul nu mai e prezent atunci când